

UOT 37.01.

*Günel Təbriz qızı İsrəfilova,
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti*

RİYAZİ OYUNLAR VƏ ƏYLƏNCƏLİ ÇALIŞMALARIN DİDAKTİK FUNKSİYALARI

*Гюнель Тебриз гызы Исрафилова,
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет*

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ МАТЕМАТИЧЕСКИХ ИГР И ЗАНИМАТЕЛЬНЫХ УПРАЖНЕНИЙ

*Gunel Tabriz Israfilova,
Azerbaijan State Pedagogical University*

DIDACTIC FUNCTIONS OF MATHEMATICAL GAMES AND ENTERTAINING STUDIES

Xülasə: Məlumdur ki, oyunlar uşaq həyatında böyük rol oynayır. Uşağın fəal həyatının bir çox hissəsi oyunlarla bağlıdır. Riyazi oyunlardan və əyləncəli çalışmalardan səmərəli istifadə edilməsi bu məqalənin əsas aspektidir. Məqalədə riyazi oyunların və əyləncəli çalışmalarnın təşkili və keçirilməsinin 3 məqsədi verilmişdir. Riyazi oyunların 6 növü nəzərdən keçirilmişdir. Riyazi oyunların və əyləncəli məntiqi çalışmalarnın seçilməsinə tələblər şərh olunur.

Açar sözlər: *təhsil, təlim, məktəb, riyazi oyun, əyləncəli çalışmalar, şagird*

Резюме: Известно, что игры играют большую роль в жизни детей. Большая часть активной жизни ребенка связана с играми. Эффективное использование математических игр и развлекательных упражнений являются главным аспектом данной статьи. В статье раскрываются три цели организации и проведения математических игр и развлекательных упражнений. Рассматриваются шесть типов математических игр. Разъясняются требования к использованию математических игр и развлекательных логических заданий.

Ключевые слова: *образование, обучение, школа, математические игры, занимательные упражнения, ученик*

Summary: It is known that the games play a big role in children's lives. Most of the child's active life is related to games. Effective use of mathematical games and entertaining activities is a key aspect of this article. The article outlines 3 goals for organizing and conducting mathematical games and entertaining activities. 6 types of mathematical games have been reviewed. The interpretation of mathematical games and the use of entertaining logic is interpreted.

Key words: *Education, training, school, mathematical games, entertaining assignments pupil*

İbtidai məktəbin riyaziyyat kursu məzmunu etibarilə praktik xarakter daşsa da, məhz xüsusi seçilmiş məsələ və misallar həlli vasitəsilə burada həm də nəzəri elementlər verilir. Riyaziyyat təliminin təhsil məqsədini həyata keçirmək üçün tədris materialını həm maraqlı, həm də müyəssər etmək lazımdır. Təlimin elmilik və müyəssərlik prinsipləri məhz həmin məqsədlərin həyata keçirilməsinə xidmət edir.

Məlumdur ki, oyunlar uşaq həyatında böyük rol oynayır. Uşağın fəal həyatının çox hissəsi oyunlarla bağlıdır. Oyunlardan səmərəli istifadə etmək məqsədilə riyazi oyunlardan, əyləncəli riyazi məsələlərdən istifadə etmək lazımdır.

E. Bəkirova yazır: "Didaktik oyunlardan istifadə zamanı şagirdlərin oyuna marağının saxlanılmasını da nəzərə almaq çox vacibdir. Həvəs azalanda uşaqları məcburən oyuna cəlb etmək olmaz. Belə halda oyun öz didaktik və

inkışafetdirici rolunu itirir. Marağ azalan zaman müəllim yaranmış vəziyyəti dəyişmək üçün vaxtında fəaliyyətə keçməlidir. Buna emosional çıxış, səmimi yanaşma və geri qalanlara dəstək aid ola bilər” (1, s. 93)

Oyunların növləri çoxdur. Lakin şagirdlərin hərtərəfli, harmonik inkışafına, sağlamlığına, faydalı bacarıq və vərdişlərin yaranmasına və tərəkürün inkışafına xidmət edən riyazi oyunlar mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Təcrübə və müşahidə göstərir ki, şagirdlər mühakimə tələb edən düşündürücü oyunlara da marağ göstərirlər. Riyazi tapmacalar, sehrli kvadratlar, əşyaların müxtəlif yerdəyişmələrinə və kombinasiyalarına aid çalışmalar şagirdlərdə marağ, həvəs tərbiyə edir.

Müxtəlif kitablarda, vəsaitlərdə verilən oyunların, əyləncəli çalışmaların xarakterini, tələblərini dəyişməklə, yeni variantda oyunlar və çalışmalar almaq olar.

Oyunların təşkili və keçirilməsi 3 məqsəddə xidmət edə bilər:

1) şagirdin boş vaxtının səmərəli keçirilməsi;

2) tərbiyə məqsədinin həyata keçirilməsi;

3) təhsil məqsədinin həyata keçirilməsi.

Ona görə də hər sinif üçün çalışmalar seçərkən, ilk növbədə, tədris proqramını, dərsləyin imkanlarını nəzərə almaq lazımdır.

Riyazi oyunları aşağıdakı növlərə ayırmaq olar:

1. Uşaqların yaddaşını, diqqətini, görmə yaddaşını inkışaf etdirən oyunlar.

2. Uşaqların tərəkürünü, yaradıcı təxəyyülünü inkışaf etdirən oyunlar.

3. Uşaqların fəza təsəvvürlərini inkışaf etdirən oyunlar.

4. Uşaqların konstruktiv bacarıqlarını inkışaf etdirən oyunlar.

5. Uşaqların mühakimə qabiliyyətlərini, özünə nəzarət və özünü yoxlama bacarıqlarını inkışaf etdirən oyunlar.

Riyaziyyat dərslərində riyazi məzmunlu əyləncəli oyunlar, eyni zamanda, şagirdlərdə nitqin inkışafı üçün ən yaxşı vasitələrdən biridir. Oyun zamanı əşyaların sayı, keyfiyyət əlamətləri, fəza mövqeləri arasındakı əlaqə və münasibətlər uşaqların nitqində öz əksini tapır. Bu vaxt nəinki sadə, həm də mürəkkəb cümlələr qurmaq tələb olunur. “Əksini de!”, “Tərsinə”, “Kim tez de-

yər?”, “Nə uzundur (qısaadır)?”, “Cümləni tamamla” və s. şifahi oyunlarda şagirdlər hər bir anlayışı, əlaməti bu və digər münasibəti şifahi müəyyənləşdirməli və öz fikirlərini aydın şəkildə ifadə etməli olurlar. Didaktik məsələlərin dərk edilməsində, eləcə də oyun fəaliyyəti prosesində bilik, bacarıq və vərdişlərə yiyələnməkdə söz olduqca böyük rol oynayır. Söz əşyaları və hadisələri bir-biri ilə bağlayan məna münasibətlərini açmağa imkan verir. Görkəmli rus psixoloqu A.A.Lyublinskaya yazır: “Uşağa fəza əlamətlərini və münasibətlərini xüsusi ayırmağı (fərqləndirməyi), onları ümumiləşdirməyi və dərk etməyi öyrətmək ona gətirir ki, uşaq “fəza münasibətlərinin məntiqini” görməkdə nəinki onun üçün dərk etmək mümkün olan şəkli qavramaq bacarığı keyfiyyətcə dəyişir, həm də onun nitq quruluşu əhəmiyyətli dərəcədə dəyişir” (3, s. 171)

Riyazi oyunların, əyləncəli çalışmaların seçilməsində müəyyən kriteriyalara (meyarlara) istinad etmək lazımdır. Əgər I sinif şagirdləri üçün riyazi oyunlar və əyləncəli çalışmalar seçiriksə, bu o demək deyildir ki, hər bir şagird onun öhdəsindən gəlir. Çalışmaq lazımdır ki, oyunlar şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərinə, marağ dairəsinə uyğun gəlsin. Əvvəlcə hərəkətlə, fəaliyyətlə bağlı oyun vermək lazımdır.

Riyaziyyat dərslərində öyrədici oyunlar həm şagirdlərin riyazi bilik, bacarıq və vərdişlərə səylə yiyələnmələri, həm də onlarda psixi funksiyaların (qavrayış, hafizə, tərəkür, təsəvvür) inkışaf etməsi üçün geniş imkanlar yaradır.

Məlumdur ki, qazanılan hər bir riyazi bilik bu qazanılmada nə qədər çox analizator iştirak edərsə, daha aydın və dəqiq olur.

Görkəmli alman pedaqoqu A.Disterverq yazırdı: “Şagirdi əlləri, dili və başı ilə işləməyə məcbur et! Onu materialı işləməyə təhrik et, ondan ötrü ki, o, başqa cür hərəkət edə bilməsin, daxili bir tələbat hiss etsin...” (2, s. 174)

I sinif şagirdlərinə real əşyaların sayı münasibətlərini, fəza formalarını qavramaları fəzada səmtləşmənin, digər riyazi asılılıqların dərk olunması üçün müxtəlif analizatorlardan istifadə etməyə imkan yaradır.

Düşündürücü oyunlar isə şagirdlərin tərəkürünü inkışaf etdirir. Bunun üçün şagird müəyyən qədər biliyə, bacarığa malik olmalıdır.

Əyləncəli çalışmaların, oyunların verilməsi şəraitini də müəyyən etmək lazımdır. Çünki

oyunun icra edilməsi, məsələnin həll edilməsi şagirdin marağı, həvəsi dairəsində olmalıdır.

Oyunların və əyləncəli çalışmaların verilməsində könüllülük prinsipinə riayət etmək lazımdır.

İnkişafetdirici və əyləncəli çalışmalara daha diqqətlə yanaşmaq lazımdır. Burada sadədən mürəkkəbə, asandan çətinə prinsipini nəzərə almaq lazımdır. Uşaq məsələni həll etdikdən sonra mənəvi qida alır, daha çətin məsələlər həll etməyə çalışır. Buna çox vaxt deyirlər ki, “əqli iştaha” artıb.

Oyunların və əyləncəli çalışmaların həllində, məsələnin xarakterindən asılı olaraq, müxtəlif həll metodları tətbiq olunur. Məsələn, hər hansı fiquru bir neçə hissəyə ayırmaq, verilmiş hissələrdən yeni fiqur düzəltmək, lazımi marşrutu seçmək və bu kimi çalışmalarda sınaq və yoxlama metodlarından istifadə edir, müxtəlif variantları yoxlayır, səhvlərə də yol verir. Nəticə alınmayanda, əqli fəaliyyət başlayır. Məsələnin həlli üçün müəyyən qanunauyğunluq axtarılır. Məhz bu mərhələdə müəllimin köməyi, göstərişi lazımdır. İstiqamətləndirici göstəriş düzgün həlli tapmağa kömək edir.

Düşündürücü, didaktik oyunların məzmunu I-IV siniflərin riyaziyyat proqramında nəzərdə tutulan bilik, bacarıq və vərdişləri möhkəmləndirməyə imkan verir. Lakin əyləncəli məsələlər və oyunlar təlimin hazırlıq mərhələsi xarakterini daşımamalıdır. Şagird bunu hiss etməməlidir. Bundan əlavə, şagirdin əqli inkişafını təkcə onun mənimsədiyi biliklərlə ölçmək düzgün olmazdı. Təfəkkürü, ağı inkişaf etdirmək üçün əqli əməliyyatlar, təfəkkürün məntiqi priyomları lazımdır. Riyazi oyunlar, əyləncəli məntiqi çalışmalar, rebuslar və başqa növ çalışmalar məhz həmin məqsədlərə xidmət edir.

Riyazi oyunların və əyləncəli məntiqi çalışmaların seçilməsinə aşağıdakı tələblər verilir:

1. Seçilən oyunlar və məsələlər şagirdlərin yaş və bilik səviyyələrinə uyğun olmalıdır.

2. Oyunları və məsələləri seçərkən, şagirdlərin fərdi xüsusiyyətləri də nəzərə alınmalıdır.

3. Oyunlar və məsələlərin seçilməsində müəssərlik, ardıcılıq, sisteməlik, sadədən mürəkkəbə prinsiplərini nəzərə almaq lazımdır.

4. Oyunun və məsələ həllinin nəticəsinə görə şagirdin fəaliyyəti qiymətləndirilməlidir.

5. Həddindən artıq yorucu oyun və ya məsələ həlli şagirdlərin marağını azalda bilər.

6. Seçilən oyunlar və əyləncəli məsələlər şagirdlərin bilik, bacarıq və vərdişlərini genişləndirməyə, möhkəmləndirməyə xidmət etməlidir.

Şagirdlər təqdim olunan oyunlar yarış xarakteri daşdıqda onların marağı, fəallığı daha da artır, qələbə qazanmağa çalışırlar.

Problemin aktuallığı. Riyaziyyat dərslərində öyrədici oyunlar həm şagirdlərin riyazi bilik, bacarıq və vərdişlərə səylə yiyələnmələri, həm də onlarda psixi funksiyaların (qavrayış, hafizə, təfəkkür, təsəvvür) inkişaf etməsi üçün geniş imkanlar yaradır.

Problemin elmi yeniliyi. Müxtəlif kitablarda, vəsaitlərdə verilən oyunların, əyləncəli çalışmaların xarakterini, tələblərini dəyişməklə yeni variantda oyunlar və çalışmalar almaq olar.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Oyunların növləri çoxdur. Lakin şagirdlərin hərtərəfli, harmonik inkişafına, sağlamlığına, faydalı bacarıq və vərdişlərin yaranmasına və təfəkkürün inkişafına xidmət edən riyazi oyunlar mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Təcrübə və müşahidə göstərir ki, şagirdlər mühakimə tələb edən düşündürücü oyunlara da maraq göstərirlər. Riyazi tapmacalar, sehrli kvadratlar, əşyaların müxtəlif yerdəyişmələrinə və kombinasiyalarına aid çalışmalar şagirdlərdə maraq, həvəs təbiətiyədir.

Ədəbiyyat:

1. Bəkirova E. İbtidai siniflərdə riyaziyyat dərslərində didaktik oyunlardan istifadə. Kurikulum, 2008, №2
2. Дистерверг А. Избранные педагогические сочинения, М., 1956,.
3. Люблинская А.А. Детская психология, М.,1971.

E-mail: gunelisrafilova@mail.ru

Rəyçi: ped.ü.elm.dok., prof. A.S. Adıgözəlov

Redaksiyaya daxil olub:02.12.2018.